

Kondur O. The Role of International Cooperation of Higher Educational Establishments in the System of Ensuring the Quality of Higher Education

The article describes that the European system of ensuring the quality of higher educational establishments is three-leveled and implements at the level of each higher educational establishment at the state level and intergovernmental level, especially among the states of the European community that are participants in the Bologna Process. It is substantiated that the priority direction of the development of higher education in Ukraine is the creation of an open, educational, informational and research environment. This environment is intended for the training of specialists of a new generation who will have a wide range of necessary knowledge and competencies according to the determined international standards. The role of international cooperation is important for implementation of this direction in the internal system of ensuring the quality of education of each higher educational establishment. The modern forms of international cooperation of higher educational establishments are described here. Their influence on improvement of educational, scientific, innovative activity of the institution is shown.

Integration into the international educational and scientific space, the wide development of international relations and high academic mobility are crucial for increasing the competitiveness of modern universities.

Key words: quality of education, system of ensuring the quality, international cooperation, foreign educational institutions, academic mobility.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 341.221.4:378(4-11)

І. В. Мигович

**ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ
ЩОДО ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН
СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Становлення та розвиток систем вищої освіти обумовлені провідними тенденціями суспільного життя країни, але водночас вища освіта і сама стає важливим чинником соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, відіграє вирішальну роль у налагодженні процесів соціального згуртування, примирення та економічного зростання громади, а основним завданням сучасної системи вищої освіти стають професійна підготовка фахівців, здатних адаптуватись до динамічних змін у глобалізованому світі.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття став періодом трансформацій в суспільно-політичному житті східноєвропейських країн і часом зближення європейських національних систем вищої освіти. Зауважимо, що у зв'язку зі створенням єдиного освітнього простору в умовах інтеграції сучасних освітніх систем Європи та світу одним з пріоритетних напрямів політики щодо розвитку вищої освіти є *сфера її інтернаціоналізації*, яка має сприяти реформуванню діяльності вищих навчальних закладів, охоплювати навчальний процес, організацію наукових досліджень, трансфер технологій, інноваційний розвиток ВНЗ.

Питаннями інтернаціоналізації вищої освіти у вітчизняних та зарубіжних педагогічних студіях займалися: Н. Авшенюк, Н. Бідюк, Т. Десятова, Н. Журавська, І. Задорожна, Т. Ключкович, Н. Лавриченко, М. Лещенко, А. Парінова, Г. Ржевська, А. Сбруєва, Г. Товканець, Дж. Айнер, П. Бок, М. ван дер Венде, У. де Вінтер, Х. де Вітт, Л. Власкену, Д. ван Дамме, Т. Келвемарк, Дж. Мастенхаузер, П. Нельсон, Дж. Стімпл, Л. Уілсон та ін.

Більшість з названих дослідників визначають процес інтернаціоналізації системи вищої освіти як такий, що передбачає: співпрацю з органами державної влади, керівниками університетів, професорсько-викладацьким складом і студентами різних країн задля підтримки міжнародної складової вищої освіти. Здійснюється це шляхом розповсюдження національного досвіду певної країни, заохочення діалогу з питань освітньої політики, підтримки міжнародної співпраці та партнерства задля підвищення мобільності студентів, а також задля підтримки міжнародних обмінів з питань забезпечення якості на національному та інституційному рівнях, розвитку потенціалу лідерів університетів, підтримки ефективного та автономного управління університетів. *[Internationalization is]...the complex of processes whose combined effect, whether planned or not, is to enhance the international dimension of the experience of higher education in universities and similar educational institutions* («[Інтернаціоналізація] ... – це комплекс процесів, сукупний ефект яких, запланований чи ні, є спрямованим на підсилення міжнародного виміру досвіду вищої освіти в університетах та подібних до них навчальних закладах» – Переклад наш. – І. В.) [1].

Цей процес є можливим лише за умови розв'язання таких проблем, як модернізація основних структурних елементів системи національної освіти, оновлення змісту і технологій навчання, підвищення якості освіти в умовах зростаючих потреб ринку праці, моніторинг та творче використання позитивного педагогічного досвіду європейських країн, в яких система вищої освіти здобула світове визнання та наразі сприяє економічній і соціальній стабільності держави.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної педагогічної, історичної наукової літератури, дисертаційних робіт з проблем розвитку європейської та української вищої освіти засвідчив, що залишається невирішеним протиріччя між суспільною потребою інтернаціоналізації українських

ВНЗ шляхом їхнього входження до європейського простору вищої освіти та недостатньою науковою обґрунтованістю шляхів вирішення цього завдання; спостерігаються й певні розбіжності між уявленнями українських науковців, управлінців у системі вищої освіти щодо напрямів та обсягу реформувань в цьому напрямку, оскільки жорстка конкуренція на міжнародному освітньому ринку призводять до того, що окремі аспекти української системи вищої освіти подекуди суперечать вимогам сучасного соціально-економічного середовища, в якому функціонують українські університети. Нова державна стратегія, підвищена увага ЗМІ та публічні дебати щодо питань освіти, зміни у чинному законодавстві, підкреслюють, що система вищої освіти має адаптуватися до сучасних умов, диверсифікувати та підвищувати свою ефективність через нові механізми управління [2, с. 217].

Зіткнувшись із зростанням кількості студентів (так звана абсолютизація вищої освіти) та скороченням державних коштів на підтримку освітньої сфери, уряди та університети країн Східної Європи, змушені адаптуватися до нових реалій, пішли на реформування національних систем вищої освіти. Посилення економічної інтеграції європейських країн сприяло впровадженню нових інформаційно-комунікаційних технологій, відкрило фінансові ринки та зробило доступною міжнародну мобільність [3, с. 6]. Важка промисловість та виробництво, а в більшості країн Центральної та Східної Європи, сільське господарство протягом останніх десятиліть перебувають у стані занедбання, що призвело до зростання конкурентоспроможності сфери знань та послуг. Наслідки таких змін в зовнішньоекономічному та соціальному житті Східноєвропейських країн мають вирішальне значення для національних систем вищої освіти. В якості виробників та розповсюджувачів знань ВНЗ стають провідними гравцями (*stakeholders*) та рушійною силою міжнародної конкурентоспроможності та економічного зростання країн [4].

Важливість освіти як сполучної ланки між економікою, державою, дослідженнями та інноваціями призвело до розробки нових національних методів управління вищою освітою. Сучасна реформа вищої освіти в посткомуністичних країнах – починаючи від часткового відступу держави як головного фінансиста та адміністратора і закінчуючи впровадженням поняття «підприємницький університет» – привертає увагу порівняльних соціологів та політологів [5, с. 371–394]. Перехід до ринкової економіки та ліквідація комуністичної ідеології спровокували повний перегляд балансу сил у вищій освіті країн Східної Європи. Зауважимо, що східноєвропейські країни відрізняються порівняно сильною економікою, відносно стійким урядом, демократією як формою керування, підтримують капіталізм та вільну міжнародну торгівлю, зв'язки політичного та військового характеру. У культурному сенсі країни східної спільноти мають спільну історію, схожі релігійні погляди, мови, традиції та цінності.

Системи вищої освіти в країнах Східної Європи створювались та розвивались під впливом освітньої системи Радянського Союзу, успадкованої і Україною. Проте реформи кінця ХХ ст., які відбувалися в цих країнах в тому числі і у сфері вищої освіти, свідчать про поступові зміни основних тенденцій розвитку національних систем вищої освіти Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини в рамках зокрема Болонського процесу.

На відміну від країн Західної Європи, в країнах Східної Європи реформи вищої освіти розпочалися на межі 90-х рр. ХХ ст. водночас з політичними змінами (відмова від тоталітарних політичних режимів) та переходом цих країн до ринкової економіки. За своєю масштабністю та швидкістю здійснення їх можна порівняти з реформами вищої освіти кінця 40-х – початку 50-х рр. ХХ ст., коли західна модель вищої освіти замінялась соціалістичною моделлю. Кінець ХХ ст. відносно систем вищої освіти країн Східної Європи призвів до «процесу-навпаки»: соціалістична модель, яка була нав'язана у Східній Європі, замінювалася моделями Західної Європи та США. В повоєнні роки головною метою вищої освіти країн Східної Європи була підготовка «кадрів-будівельників соціалізму». Централізована, планова економіка забезпечувала тотальний контроль за працевлаштуванням випускників вищих навчальних закладів. Вища освіта протягом десятків років була частиною політичної та економічної систем. Це знаходило підтвердження в ідеологізації навчальних програм ВНЗ, особливостях організації студентського життя, змісті наукових досліджень, призначеннях на академічні посади, встановленні міжнародних зв'язків та взагалі супроводжувалося обмеженням академічних свобод і автономії вищих навчальних закладів.

Сьогодні системи вищої освіти країн Східної Європи характеризуються намаганням відійти від соціалістичної системи освіти та наблизитися до західних освітнянських моделей. Це підтверджується низкою таких тенденцій, як: 1) зміна критеріїв вступу до ВНЗ; 2) самостійне визначення змісту навчальних програм та організації навчального процесу; 3) викорінення номенклатурної системи призначення на академічні посади; 4) створення органів колективного управління за участю викладачів та студентів; 5) заміна політичної звітності вищої школи на економічну; 6) посилення процесу диверсифікації систем вищої освіти; 7) незалежність міжнародних академічних зв'язків від політичних та ідеологічних завдань [6, с. 209].

До прикладу, **Словаччина** в процесі постсоціалістичного розвитку та інтеграції в європейський освітній простір пройшла шляхом реформ, результати яких дозволяють говорити про функціонування в країні системи вищої освіти європейського рівня. Трансформація розпочалася відразу після краху комуністичного режиму в Чехословаччині в 1989 р., цей етап тривав до розпаду спільної держави чехів і словаків у 1992 р. Для даного періоду характерні: демократизація системи управління ВНЗ,

демонтаж старих ідеологічних освітніх структур, розробка перспектив і орієнтирів розвитку вищої освіти. В травні 1990 р. було ухвалено Закон «Про вищі школи» [7, с. 681–689], який став поступом до європейської моделі вищої освіти. Другий етап трансформації охоплює 1993–1998 рр., коли політичний курс Словаччини визначали сили з яскраво окресленою прокомуністичною спрямованістю. Політичний контекст залишив відбиток на освітній системі, цілі розвитку якої коливалися між відкритістю (європеїзацією) та закритістю (націоналізацією). На противагу домінуючим стабілізаційним тенденціям у розвитку вищої освіти були спроби новачій на мікро-рівні освітнього процесу – діяльності освітніх неурядових організацій, ініціативних груп та педагогічних об'єднань, що розробляли навчальні, дидактичні матеріали різних альтернативних концепцій навчання. Третій етап розвитку вищої освіти, пов'язаний з її концептуалізацією і європеїзацією. В листопаді 1998 р. розвиток освіти було проголошено пріоритетним напрямком діяльності та взято курс на створення цілісної концепції розвитку виховання та освіти на тривалу перспективу [8, с. 28].

Важливим імпульсом європеїзації вищої освіти було підписання Словаччиною в червні 1999 р. Болонської декларації про єдиний європейський простір освіти [9], однією зі стратегічних цілей якої є створення умов для конвергенції національних систем вищої освіти. 30 серпня 2000 р. урядом Словаччини було ухвалено «Проект концепції подальшого розвитку вищої освіти в Словаччині на 21 століття» [10], в якому було зафіксовано стан розвитку вищої освіти, окреслено орієнтири і механізми змін, підтверджено необхідність руху в напрямку гармонізації словацької вищої освіти з загальноєвропейськими цілями Болонського процесу. Вступ Словаччини до Європейського Союзу у 2004 р. додав імпульсів реформуванню освіти в контексті виконання політичних планів і зобов'язань уряду, а також положень, зафіксованих у міжнародних угодах щодо розвитку Болонського процесу (Празьке комюніке (2001), Берлінське комюніке (2003) та ін.).

Таким чином, наслідком реформування системи вищої освіти Словаччини стало поглиблення інтернаціоналізації вищої освіти і науки, що сприяло розширенню багатосторонньої взаємодії словацьких ВНЗ, підвищенню їх конкурентноспроможності та відкритості, покращенню якості навчання та наукових досліджень. Словаччина долучилася до програм ЄС у сфері освіти, науки та фахової підготовки, що передбачають мобільність студентів та викладачів, партнерську участь університетів у спільних проектах (програми SOCRATES, da Vinci (1995 – 1999 рр.), SOCRATES II, da Vinci II (2000–2006 рр.), ERASMUS, Jean Monnet, TEMPUS, зорієнтовані на гармонізацію розвитку вищої освіти Словаччини відповідно до загальноєвропейських стандартів).

Отже, процес інтернаціоналізації визначаємо як процес досягнення певним продуктом, у даному випадку – вищою освітою, рівня міжнародного, міжкультурного та глобального масштабу, що включає

освітні цілі та функції і ґрунтується на декількох принципах: 1) соціокультурному – поглиблення знань про інші культури, сприяння міжнародному порозумінню; 2) політичному – сприяння формуванню політичних та налагодженню економічних зв'язків; 3) економічному – сприяння конкурентоспроможності випускників на глобальному ринку праці; 4) академічному – розширення міжнародних наукових досліджень. Пріоритетними діями в напрямку інтернаціоналізації є академічна мобільність студентів та спільні міжнародні наукові дослідження. Стримуючим фактором є обмежене фінансування. Серед найбільших проблем: доступ до інтернаціональної освіти переважно студентів із фінансовими можливостями та загальна комерціалізація освіти.

Констатуємо, що протягом останніх двох десятиріч у ході реформування вищої освіти у країнах Східної Європи спостерігалися такі зміни у сфері вищої освіти, обумовлені процесом інтернаціоналізації: 1) децентралізація і демократизація управління освітою; 2) підвищення автономії ВНЗ; 3) громадський контроль за рішеннями міністерств, розподілом коштів бюджету, діяльністю ВНЗ; 4) повна ліквідація монополії держави на створення навчальних програм і підручників; 5) вільна навчальна і економічна діяльність вищих навчальних закладів.

На відміну від комуністичної моделі вищої освіти, яка була підпорядкована державній і партійній владі, у проєвропейській моделі беруться до уваги соціальні фактори, а контроль за якістю освіти відіграє істотну роль, відбувається зростання ролі вищої освіти в стимулюванні регіонального розвитку, створенні регіональних інноваційних мереж і культурної атмосфери.

Отже, аналіз основних етапів та особливостей розвитку систем вищої освіти країн Східної Європи засвідчив, як складність трансформаційного шляху, так і можливість врахування східноєвропейського досвіду Україною, яка також проголосила курс на модернізацію і адаптацію системи вищої освіти до вимог Європейського Союзу.

Список використаної літератури

1. Organisation for Economic Co-operation and Development // Curriculum Development for Internationalisation: Guidelines for Country Case Studies. – Paris : CERI/IEA, 1994. **2. Maassen P. A. M.** The Economy, Higher Education, and European Integration: An Introduction / P.A.M. Maassen, Åse Gornitzka // Higher Education Policy. – 2000. – Vol. 13. – № 2. – P. 217–225. **3. Farnham D.** Managing Academic Staff in Changing University Systems / D. Farnham. – Buckingham : Society for Research into Higher Education & Open Univ. Press, 1999. – P. 6. **4. Felt U.** University Autonomy in Europe: Changing Paradigms in Higher Education Policy / U. Felt // EAU Convention of European Higher Education Institutions. – 2003. – http://eua.uni-graz.at/Ulrike_Felt.pdf. **5. Goedegebuure L.** Comparative Higher Education Studies: The Perspective from the Policy Sciences / L. Goedegebuure, F. van Vught // Higher Education. – 1996. – Vol. 32. –

P. 371–394. **6. Галаган А. И.** Образовательные реформы последнего десятилетия XX века в странах Центральной и Восточной Европы / А. И. Галаган // Соц.-гуманит. знания. – 2002. – № 2. – С. 209. **7. Zákon č. 172 / 1990 Z.z. zo 4. mája 1990 o vysokých školách // Zbierka zákonov.** – 1990. – Čiastka 30. – S. 681 – 689. **8. Programové vyhlásenie vlády SR z 25. novembra 1998 [Електронний ресурс].** – Bratislava : Úrad vlády SR, 1998. – Режим доступу : http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998.pdf. **9. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education [Електронний ресурс].** – Режим доступу : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOL-OGNA_DECLARATION1.pdf. **10. Uznesenie vlády SR 685/2000 z 30. augusta 2000 k návrhu koncepcie ďalšieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku pre 21. storočie [Електронний ресурс].** – Режим доступу : http://www.vlada.gov.sk/uznesenia/2000/0830/u0685_2000.html.

Мигович І. В. Інтернаціоналізація як фактор впливу щодо трансформації систем вищої освіти країн Східної Європи

У статті розкрито основні шляхи трансформації систем вищої освіти країн Східної Європи в контексті процесу інтернаціоналізації. Процес інтернаціоналізації визначено як процес співпраці з органами державної влади, керівниками університетів, професорсько-викладацьким складом і студентами різних країн задля підтримки міжнародної складової вищої освіти. Проаналізувавши зміни в системах вищої освіти країн Східної Європи з 1991 року і по теперішній час, було зазначено, що саме процес інтернаціоналізації є фактором, що впливає на трансформацію системи вищої освіти на шляху до модернізації основних структурних елементів системи національної освіти, оновлення змісту і технологій навчання, підвищення якості освіти в умовах зростаючих потреб ринку праці, моніторингу та творчого використання педагогічного досвіду іноземних країн.

Ключові слова: система вищої освіти, країни Східної Європи, процес інтернаціоналізації.

Мигович И. В. Интернационализация как фактор влияния по отношению к трансформации систем высшего образования стран Восточной Европы

В статье раскрыты основные пути трансформации систем высшего образования стран Восточной Европы в контексте процесса интернационализации. Процесс интернационализации определен как процесс сотрудничества с органами государственной власти, руководителями университетов, профессорско-преподавательским составом и студентами разных стран для поддержки международной составляющей высшего образования. Проанализировал изменения в системах высшего образования стран Восточной Европы с 1991 года и по

настоящее время, было отмечено, что именно процесс интернационализации является фактором, влияющим на трансформацию системы высшего образования на пути к модернизации основных структурных элементов системы национального образования, обновление содержания и технологий обучения, повышения качества образования в условиях растущих потребностей рынка труда, мониторинга и творческого использования педагогического опыта зарубежных стран.

Ключевые слова: система высшего образования, страны Восточной Европы, процесс интернационализации.

Myhovych I. Internationalization as the Factor of Influence in the Context of Transformation of Higher Education Systems in the countries of Eastern Europe

The article reveals the main ways of transformation of higher education systems of Eastern European countries in the context of the process of internationalization. The process of internationalization is defined as a process of cooperation with state authorities, university leaders, faculty and students from different countries to support the international component of higher education. After having analyzed the changes in the systems of higher education in Eastern Europe from 1991 up to the present, it has been noted that the process of internationalization is the factor that influences the transformation of the higher education system towards the modernization of the basic structural elements of national education system, updating of content and training technologies, improvement of the quality of education in the context of growing needs of labor market, monitoring and creative use of pedagogical experience of foreign countries. The essence of reforms in higher education in the countries of Eastern Europe is to implement measures to improve quality of educational services. New legislative acts include changes in the organization and management of research and higher education, which led the way to internal reforms in HEIs. Educational legislation of these countries became supported by a number of laws ensuring the democratization of education and research management. These laws provide higher education institutions with greater autonomy in terms of teaching and research, allow them to make independent decisions regarding their tasks and ways of their implementation, both at the general university level and at the level of the main structural divisions. All this has been enhanced by the process of internationalization, and has led to the intensification of many of its aspects in the national systems of higher education in the countries of Eastern Europe.

Key words: the system of higher education, the countries of Eastern Europe, the process of internationalization.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Курило В. С.